

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARINING QO'SHNICHILIK MUNOSABATLARI YANGI BOSQICHDA

Jo'rayev Sherzodbek Ilhomjonovich

Farg'ona viloyati Quva tumani

FarDu tarix yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqola O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatlarning yangi bosqichga ko'tarilishi, tarixi tahlili va xulosalariga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: qardoshlik, sammit, hamkorlik, muommolar, barqaror, iqtisodiy, xavfsizlik. Neighboring relations between the Central Asian states are at a new stage.

Abstract: This article is devoted to the analysis, analysis and conclusions of the rise of Uzbekistan's relations with Central Asian countries to a new level.

Keywords: brotherhood, summit, cooperation, challenges, stability, economy, security.

Добрососедские отношения между государствами Центральной Азии находятся на новом этапе.

Аннотация: Данная статья посвящена анализу, анализу и выводам отношений Узбекистана со странами Центральной Азии на новый уровень.

Ключевые слова: братство, саммит, сотрудничество, вызовы, стабильность, экономика, безопасность.

Mustaqil O'zbekiston uchun tashqi siyosatda Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabat asosiy masala sifatida qaraladi. Markaziy Osiyo xalqlari ruhiyati asrlar mobaynida bir-biriga tutashib, ma'naviy, diniy, axloqiy munosabatlari uyg'unlashib ketgan, yashash tarzlari urf-odatlariga mushtarak bo'lib, yagona ulkan jonli vujudga aylangan. Shuning natijasida qardosh-urondoshlik bir butunlik an'analari tarkib topgan¹. Bu an'anani davom ettirish va rivojlantirish ham qardoshlik burchimiz ham, ota-bobarimizning bizga qoldirgan ulkan ishonchi va omonati desak adashmagan bo'lamiz. Buyuk Turon-Turkiston diyorida unib- o'sgan mintaqa xalqlarining tarixi, tili, madaniyati, dini, urf-odatlariga va an'analari juda ko'p umumiylik mavjud².

Lekin, bu umumiylik tarixning o'sha qora davrlarida bo'lib tashlangani, chegaralar tortilgani achinarlidir. Markaziy Osiyo-qadimgi Turon xalqlari sobiq SSSR davrida turli millatlarga ajratib tashlandi. Qog'ozdagina suveren, aslida esa Markazga qaram sovet respublikalari tashkil etildi. Bu soxta siyosat tufayli an'analari, turmush tarzlari, ruhiy va ma'naviy qadriyatlari bir bo'lgan turkiy xalqlar o'zbek-u qozoqqa, tojik-u qirg'iz, turkmanga bo'lib yuborildi³. Markaziy Osiyoda bir butun bo'lgan xalqlar bir- birlaridan sun'iy ravishda ajratildi.

Sobiq SSSR tarqalib ketgach, bu respublikalar ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan bir-birlariga ehtiyoj sezgani bu rost. Chunki bu xalqlar bir ariqdan suv ichgan bir xil alla eshitib yeri, dini madaniyati birlashib ketgan. Ilk bor 1993- yil yanvarda O'zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov tashabbusi bilan Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining uchrashuvi Toshkentda tashkil etilgan edi. Oliy darajadagi bu uchrashuvda Markaziy Osiyo Hamdo'stligiga asos solindi. Besh davlat Qirgiziston, Qozogiston, O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston rahbarlari Hamdo'stlik haqidagi bitimga imzo chekdilar. Bu bitimni mintaqa xalqlari zo'r mamnunlik bilan qarshi

¹ Agar ogoh sen...Toshkent .Sharq-1998 -95-bet

² Milliy qadriyatlar va ijtimoiy taraqqiyot.-Toshkent''O'zbekiston'',1999- 14-bet

³ Agar ogoh sen...Toshkent .Sharq-1998 -95-bet

oldilar va qo'llab-quvvatladilar⁴. Bu bitimning imzolanishi mustaqil qardosh respublikalarning keyingi o'zaro hamkorlik aloqalarini yanada kengayishiga olib keldi.

Mustaqillikning keyingi davrlarida Markaziy Osiyo Respublikalari o'rtasidagi davlatlar o'rtasida o'tkazilgan chegaralarga aniqlik kiritish masalasiga oydinlik kiritish hamda Amudaryo va Sirdaryodagi suv resurslaridan teng va oqilona foydalanishni hal etish zarur edi.

Shu bilan birgalikda Markaziy Osiyo mintaqasida turli siyosiy, iqtisodiy, harbiy, transport va ekalogiyaga oid muammolar saqlanib qolgan. Shuni nazarda tutadigan bo'lsak, butun mintaqani sobitqadam va barqaror rivojlanishini ta'minlash hamda mojaroli vaziyatlarni oldini olish uchun hozirgi kunda ichki va tashqi muvozanatni saqlash va qo'llab -quvvatlashgina birdan bir maqbul tamoyildir. Mintaqada jug'rofiy- siyosiy muvozanatni va barqarorlikni saqlangan taqdirdagina mazkur muommolarni bartaraf etish imkoni tug'iladi. Bu esa o'z navbatida, yalpi xavfsizlikni ta'minlash muommolarini hal qilishga qo'shilgan salmoqli hissa bo'ladi⁵.

Mana shunday Markaziy Osiyodagi xavfsizlik iqtisodiy chegaraviy muommolarning hal etish ijobiy tomonga burilishi 2016- yil O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib Shavkat Mirziyoyev Miromonovich saylangandan keyin yangi rahbar tashabbusi bilan amalga oshirildi va Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabat yangi bosqichga ko'tarildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil 7- fevraldagi farmoni asosida tasdiqlangan 2017-2021 -yillarda "O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar deya tasniflangan 5.2 bandida: O'zbekistonning yon-atrofida xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo'shnichilik muhitini shakllantirish tamoyili belgilab qo'yildi⁶. Yangi O'zbekiston rahbariyatining Markaziy Osiyodagi yillar davomida yeg'ilib qolgan qo'shni qardosh davlatlarning iqtisodiy ,siyosiy ijtimoiy va hatto tinch va barqaror rivojlanishiga to'siq bo'layotgan muommolarni yechish o'zaro manfaatli hamkorlikni tiklash eng asosiy maqsadi ekanligi amaliy jarayonlarda o'z ifodasini topdi. Keyingi davrlarda amaliy jarayonlarga o'tilib munosabatlar ijobiy tomonga o'zgara boshlandi. O'zbekiston rahbari 2017 -yil Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlarining Maslahat uchrashuvini ishonchli va konstruktiv ruhda muvaffaqiyat bilan o'tkazib, Markaziy Osiyo davlatlarining umumiy muommolarini birgalikda hal qilish uchun samarali platforma sifatida tashkil etish tashabbusi bilan chiqdi.⁷ Bu taklif qardosh davlat rahbarlari tomonidan qo'llab quvvatlandi. Bu qanchalik to'ri yo'l ekanligini tez orada o'zini isbotladi. Bu hayotiy tashabbus qardosh xalqlarimizning hayotiy manfaatlariga mos bo'lgani uchun keng qo'llab -quvvatlandi va tezda amalga oshirildi. Birinchi sammit 2018 -yil mart oyida Qozog'iston poytaxti Nur-Sulton shahrida, ikkinchisi esa 2019- yil noyabrda Toshkent shahrida bo'lib o'tgan edi.⁸ Bu Maslahat uchrashuvlarida mintaqadagi muommolar va barqaror rivojlanish yo'llari o'rta tashlandi ijobiy tomonga hal etildi. 2021- yil 6 -avgust kuni Markaziy Osiyo davlatlarining uchinchi Maslahat uchrashuvi Turkmanistonning Avaza milliy sayyohlik zonasida bo'lib o'tdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqida umumiy siyosiy iroda va birgalikdagi sa'y- harakat natijasida bugun mintaqamiz yaxshi qo'shnichilik, o'zaro manfaatli hamkorlik va barqaror taraqqiyot makoniga aylanib borayotganini ta'kidladi.⁹ Mana shunday o'zaro manfaatli uchrashuvlarning tashkil etilishi Markazi Osiyo davlatlarining iqtisodiy barqarorligini yanada rivojlantirmoqda desak adashmagan bo'lamiz. 2017- yil yakunlariga iqtisodiy aloqalar yaxshi tomonga o'zgarganini amaliy natijalar ham isbotlaydi. O'zbekiston Qozog'iston ,Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston bilan tovar ayriboshlash hajmi, o'tgan yil yakunlariga ko'ra, qariyb 3 milliard dollarni tashkil etdi, ya'ni, 20 foiz ortdi. Bu borada tovar yetkazish 2 barobar ko'paydi¹⁰ Keyingi yillarda ham manfaatli hamkorlik aloqalarinig davom

⁴ Mustaqil O'zbekiston tarixi. Toshkent. "G'ofur G'ulom", 2009-641-bet

⁵ O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida xavfsizlikka tahdid ,barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari-1997-O'zbekiston-9-bet

⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi farmoniga ilova 5.2-122-bet

⁷ Xalq so'zi 2021-10-sentyabr-195-son-2-bet

⁸ Xalq so'zi 2021-7-avgust- 166- son-1-bet

⁹ Xalq so'zi 2021-7-avgust -166-son-1-bet

¹⁰ Xalq So'zi 2018-16-mart- 52-son -1-bet

etishi Markaziy Osiyo davlatlarining iqtisodiy savdo hajmlarining ortishiga asos bo'ldi. Xususan, o'tgan yilning o'zida global pandemiya sharoitiga qaramay, O'zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan savdo aylanmasi umumiy hajmda 5 milliard dollorni tashkil etgani quvonarli ko'rsatgich. Mamlakatimizning umumiy savdo aylanmasida Markaziy Osiyo davlatlarining ulushi 2019 -yildagi 12,4 foizdan 2020 yilda 13,6 foizga oshgan.¹¹ O'zbekistonning Markaziy Osiyodagi faol tashqi siyosati va islohotlari uning jahon hamjamiyati e'tirofiga hamda dunyo reytinglarida yuqori pog'onalariga ko'tarilishi asosiy omil bo'lmoqda.

Xususan, Jahon bankining Statistik salohiyat indeksida O'zbekiston 2020- yilda 16 pog'onaga ko'tarilib, 146 ta mamlakat orasida 61-o'rinni egalladi. Jahon odil sudlov loyihasi tashkiloti tomonidan e'lon qilingan Huquq ustuvorligi indeksining 2021- yilgi nashrida O'zbekiston 14 pog'onaga ko'tarilgan. O'zbekiston uchun baholar 4,1 foizga oshib, bu borada eng yaxshi natija ko'rsatgan 3 ta davlatdan biriga aylandi. Global innovatsion indeksida O'zbekiston 2021-yilda o'tgan yildagiga nisbatan 7 pog'ona ko'tarilib, 132 ta davlat orasida 86 o'rinni egalladi va eng ko'p yuqorilagan mamlakatlar Top-10 taligiga kirdi. Jahon hayriya indeksida O'zbekiston 2018- yildagi 53-o'rindan 2021 -yilda 29- o'ringa ko'tarilib, Top -30 talikka kirdi.¹² Bunday statistik ma'lumotlardan shunday xulosa qilish mumkinki, O'zbekiston Markaziy Osiyo davlatlari bilan munosabatlari qolaversa butun jahon hamjamiyati bilan olib borayotgan tashqi aloqalari qanchalik strategik hamda to'g'ri ekanligiga yana bir bora amin bo'lamiz. Jonajon O'zbekistonimizning jahon reytinglaridagi yuqori o'rinlarni egallashi doimo bardavom bo'lishiga ishonamiz va bunga bor kuchimizni ayamaymiz.

¹¹ Xalq so'zi 2021-29-oktyabr-231-son-3-bet

¹² Xalq so'zi 2021-24 dekabr -275-son-2-bet

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Islom Karimov.O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida xavfsizlikka tahdid,barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.O'zbekiston.1997-yil
2. Narzulla Jo'rayev. Agar ogoh sen...Toshkent .Sharq-1998
3. TulenovJ. Milliy qadryatlar va ijtimoiy taraqqiyot.Toshkent.O'zbekiston.1999.
4. Narzulla Jo'rayev,Tursunboy Fayzullayev. Mustaqil O'zbekiston Tarixi .Toshkent,"Gofur G'ulom-2009
5. Xalq so'zi // Shavkat Mirziyoyev Yangi O'zbekiston islohotlari me'mori .Mirzayusuf Rustamov. 2021-10-sentyabr-195-son
6. Xalq so'zi//Markaziy Osiyo davlatlari jips bo'lib,mintaqaning barqaror taraqqiyoti va farovonligiga intilmoqda.O'zA. 2021-7-avgust- 166- son
7. Xalq So'zi//Markaziy Osiyo davlatlarining birinchi maslahat uchrashuvi.Abu Bakr O'rozov O'zA maxsus muxbiri. 2018-16-mart- 52-son
8. Xalq so'zi//O'zbekiston diplomatiyasi.Jonpolat Kudayberganov Toshkent shaxri Yodju texnika institute rektori. 2021-29-oktyabr-231-son
9. Xalq so'zi //O'zbekistonning qator indekslardagi o'rni.Z.Xudoyshukurov.2021-24 dekabr -275-son